

Educs en Humans

Afgelopen zomer las ik "Thinking, fast and slow" van Daniel Kahneman, in het Nederlands verschenen als "Ons feilbare denken". Een aanrader, voor iedereen die zijn eigen denken en dat van anderen serieus wil nemen. Kahneman legt uit, gebaseerd op decennialang onderzoek, dat ons denken bestaat uit twee systemen: het bewuste denken en het meer intuïtieve.

Het fijne van het intuïtieve denken is dat een enorme capaciteit heeft om berekeningen uit te voeren, mogelijke verbanden te leggen en bepaalde indrukken en ervaringen terug te halen. Dat helpt ons om snel een 'ongeveer'-antwoord te bedenken in complexe situaties.

In dit intuïtieve denken ligt feitelijk besloten 'wie we zijn'; het omvat onze diepe overtuigingen, dat wat we belangrijk vinden, onze geschiedenis en onze verwachtingen van de toekomst. Het is de bril waarmee we naar de wereld kijken. Dat is wat tegenstrijdig met ons gevoel, omdat we vaak denken dat we 'zijn' wat we 'bewust' denken. Dat is niet zo: ons bewuste denken heeft maar een heel beperkte capaciteit en put vooral uit ons onbewuste denken om beslissingen te nemen.

Kahneman geeft in zijn boek allerlei voorbeelden van momenten waarop we denken onafhankelijk en rationeel te oordelen, maar ons in feite laten misleiden door de simpelste vooroordelen of kleine hints die in een tekst of situatie verstopt zitten. En zelfs als we daarmee geconfronteerd worden, ontkennen we dat.

Econs en Educs

Een van de gebieden waarop hij deze kennis heeft toegepast, is de economie. Hij was geschokt toen hij in de vroege jaren zeventig las dat economen ervan uitgaan mensen 'rationeel, zelfzuchtig en onveranderlijk in hun voorkeuren zijn.' Kortom, volgens Kahn: alleen beschikken over het beperkte rationele bewustzijn. Terwijl, zegt hij, iedere psycholoog weet dat mensen helemaal niet zo 'logisch' en consistent redeneren, omdat ze ook (vooral) een intuïtief bewustzijn hebben. De fictieve mensen waar economen over spreken, noemt Kahneman (in navolging van Richard Thaler) Econs; te onderscheiden van de Humans, waar psychologen het over (willen) hebben.

Toen ik dat zo las bedacht ik me dat je iets vergelijkbaars kunt zeggen voor het onderwijs. In onderwijswetenschap en -beleid wordt soms gesproken over leerlingen en leraren alsof het (fictieve) Educs zijn, en geen Mensen. Er wordt, net als in de gangbare economische wetenschap, steeds meer vanuit gegaan dat leerlingen en leraren rationeel, zelfzuchtig en onveranderlijk in hun capaciteiten zijn.

Rationeel bijvoorbeeld omdat we denken dat leraren betere resultaten zullen halen, als hun leerlingen vaker en strenger getoetst zullen worden. Zelfzuchtig omdat we denken dat ouders vooral letten op leerwinst en eindexamencijfers als ze een school kiezen voor hun kind. En onveranderlijk in hun capaciteiten door vanaf de start op de basisschool toetsresultaten en diagnoses te gebruiken als mechanisme om leerlingen in hokjes, stromen en groepjes in te delen die vervolgens het risico in zich bergen een zichzelf vullende voorspelling vormen.

Goed, ik stel het wat extreem voor. Maar waarom wordt er dan niet veel meer gedaan met onderzoek waaruit blijkt dat een beoordeling geven alleen niet leerzaam is, maar vooral de feedback die een leerling krijgt? En waarom worden leraren niet veel meer geschoold in het geven van bemoedigende feedback, in plaats van het indelen van leerlingen in slimme en minder slimme kinderen? En waarom doen we niet veel meer met onderzoek dat erop wijst dat het stimuleren van interne motivatie veel meer leerpotentieel ontsluit dan hameren op externe motivatie? En als internationaal wordt gezegd dat Nederland leerlingen te vroeg selecteert en te veel laat doubleren, wat een enorme verspilling van talent is, waarom staan de kranten daar dan niet vol van?

Kahneman geeft zelf het antwoord. Hij laat zien, met weer ander onderzoek, dat ons intuïtieve denken soms een loopje met ons neemt, omdat het intuïtief met antwoorden en oplossingen komt, die 'wel goed voelen', maar die er ook goed naast kunnen zitten. We vervangen moeilijke vragen ('Wat is goed onderwijs?') door makkelijke ('Wat zijn de resultaten van het Nederlandse wiskundeonderwijs?') als ons dat beter uitkomt. We kunnen ons nauwelijks onttrekken aan plausibele verklaringen die ons voortdurend opgedrongen worden, zeker door deskundigen. En we zijn erg goed in het achteraf rechtpraten van kromme redeneringen, om ons 'cognitieve ongemak' op te lossen.

We hebben daarom af en toe ons bewuste denken nodig om dat intuïtieve denken in goede banen te leiden. Dat geldt ook voor wetenschappers en beleidsmakers. Hopelijk lezen zij Kahneman ook.